

Nr 344.

Godkänd av första kammaren den 7 juni 1940.

Godkänd av andra kammaren den 7 juni 1940.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(Statsutskottets utlåtande nr 199.)

Till Konungen.

I en den 12 april 1940 dagtecknad proposition, nr 234, har Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag, framlagt förslag angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m.

I förevarande sammanhang har utskottet behandlat följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, I: 209 och II: 265, i vilka hemställts, att riksdagen i anledning av innehållet i proposition 234 och därvid fogade 1939 års markkommissions betänkande ville, i anslutning till vad riksdagens år 1939 församlade revisorer uttalat, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om påskyndande av stadsplanläggningen av de delar av Ladugårdsgärdet, vilka avses i Kungl. Maj:ts i motionerna omnämnda beslut 1933, ävensom att därvid hinder ej må möta i planer på skelettplan, friläggning eller avsättande av mark för allmänna byggnader utav viss del av Ladugårdsgärdet;

dels ock motionen II: 266, däri hemställts, att riksdagen vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 234 måtte uttala, att frågan om Tegelbackens estetiska och trafiktekniska utformning och möjligheterna för gatutrafikens ledande under järnvägen underkastas förnyad prövning, innan Kungl. Maj:t för kronans räkning fattar definitivt beslut i ärendet.

Själva utgångspunkten för de inom markkommissionen genomförda förhandlingarna har varit behovet av en nyordning av trafikförhållandena vid

Tegelbacken. Härutinnan har nu uppgörelse nåtts i princip. I avseende å själva den tekniska planläggningen av den blivande trafik Korsningen har markkommissionen föreslagit att den blivande nya gatuleden skulle genom en överbyggnad dragas *över* järnvägen. Inom kommissionen har emellertid reservationsvis påyrkats övervägande huruvida ej en vanlig trafik tunnel *under* järnvägen erbjöde en utväg för frågans lösning. På sätt framgår av motionen II: 266 har sistnämnda alternativ vunnit visst stöd inom stadsförvaltningen. Såsom departementschefen framhållit torde det ur kronans eller närmast statens järnvägars synpunkt vara utan större betydelse vilket alternativ som väljes. Också för att ej försvåra och fördröja avgörandet torde ej från riksdagens sida i frågans nuvarande läge ställning böra tagas därtill.

Uppgörelse har också kunnat nås om vissa rätt vidsträckta markområden kring *Centralstationen* liksom ock om mark för framdragning av nord-sydliga trafikleder förbi *Riddarholmen*. Även i denna del har riksdagen funnit sig böra godkänna överenskommelsen.

Enligt överenskommelsen skulle kronan avhända sig *Karolinska institutets* intill *Stadshuset* belägna fastighet, varvid i stället skulle från staden förvärfvas *gamla rådhuset* och kvartersmark intill kanslihuset ävensom vissa fastigheter på *Riddarholmen*. I denna del föranleder avtalet erinran endast i följande mindre detaljavseenden.

Riksdagen har uppmärksammat att enligt § 40 av överenskommelsen »vid avtalets ingående förutsatts» att gamla rådhuset (mellan kanslihuset och riddarhuset) samt arkivbyggnaden, tornbyggnaden och gymnasiehuset på *Riddarholmen* skola »såsom kulturhistoriskt värdefulla för framtiden bibehållas».

Ganska klart är visserligen, att gamla rådhuset bör bibehållas som en byggnad av stort arkitektoniskt värde. Liknande synpunkter kunna måhända, om än i en betydligt mindre grad, anföras beträffande arkivbyggnaden och gymnasiehuset på *Riddarholmen*. Tornbyggnaden på *Riddarholmen* (mitt emot nya stadshuset och intill arkivbyggnaden) uppges hava tillhört huvudstadens medeltida befästningsverk, något som starkt motiverar dess bevarande såsom ett historiskt monument.

Ovannämnda bestämmelse om nuvarande bebyggelsens ständiga bibehållande kan dock i en framtid komma att mer än rimligt förhindra en rationell användning av ifrågavarande fastigheter. Markkommissionen har sålunda påpekat att en förändring i läget kan uppkomma »genom eldsvådor eller förstörelse av annat slag». Men även i övrigt kunna sådana förhållanden i en framtid tänkas inträda att den i avtalet angivna förutsättningen uppenbarligen måste anses vara förfallen. Riksdagen har funnit angeläget framhålla detta. Riksdagen förutsätter också, att, på sätt *Djurgårdskommissionen* framhållit, bestämmelserna i § 40 tolkas så att i där avsedda byggnaders inre må vidtagas sådana förändringar, som må finnas nödiga och ej spolia väsentliga kulturvärden.

I anledning av förvärvet av gamla rådhuset är det emellertid önskvärt, att i avtalet intages en tillförsäkran om rätt för kronan att utan särskild kostnad

för upplåtelsen med en passage mellan kanslihuset och rådhuset överbygga Rådhusgränden.

Ett annat led i föreliggande markavtal är upplåtelseerna till staden av *Kungsträdgården* och *Humlegården* för parkändamål. Upplåtelse tiden är satt så lång som till 50 år, och gottgörelsen har bestämts till — förutom ett formellt årligt avgäldsbelopp av 100 kronor för vardera området — en engångssumma av 800,000 kronor.

Med tillfredsställelse bör visserligen fastslås, att såväl Humlegården som Kungsträdgården sålunda alltjämt skulle förbli i kronans ägo. Villkoren för nyttjanderättsupplåtelsen måste dock betraktas vara för staten mindre fördelaktiga, om man tar i betraktande de båda markområdenas omfång och deras belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum, samt dessutom deras karaktär av tomtmark.

Då nu med allt större skärpa såsom något självklart börjat hävdas kraven på Humlegårdens och Kungsträdgårdens bibehållande för all framtid såsom orörda parker, fridlysta från all bebyggelse, må häremot erinras att på denna punkt meningarna åtminstone tidigare — och i ett läge då bristen på byggnadsmark för statliga ändamål ej alls var så kännbar som nu — varit delade. Uttalanden, som tidigare av tillkallade sakkunniga gjorts, kunna återopas för en motsatt uppfattning.

Vad Humlegården beträffar framförde sålunda visserligen på sin tid byggnadssakkunniga den förhoppningen att därvarande utomordentligt vackra och rikt utvecklade trädbestånd icke skulle behöva tagas i anspråk för något statens byggnadsändamål under mänskligt att döma mycket lång tid framåt. De ansågo dock, att Humlegården borde bibehållas såsom kronan tillhörig tomtmark, varvid påvisades att norra hälften av Humlegården (den längst bort från Kungl. Biblioteket belägna) kunde uppdelas för bebyggelse i mindre kvarter genom utdragande av befintliga omgivande gator.

I avseende å Kungsträdgården framhöllo de sakkunniga vikten av att åtminstone norra delen därav (mot Hamngatan) bibehöllas som tomtmark och att några väsentliga eller dyrbarare förändringar av anläggningarna icke verkställdes, förrän i samband med uppförande av en monumentalbyggnad i dess fond. Innebörden av detta uttalande lär enligt riksdagens mening ej föringås av att staden numera anser sig — mot viss särskild gatumarkersättning till kronan — behöva disponera en del av det hittillsvarande parkområdet för Arsenalsgatans samt också framdeles för Hamngatans breddning.

Det är alltså endast med tvekan som riksdagen ansett sig böra godkänna förslaget om en avhändelse av förfoganderätten över dessa båda värdefulla markområden för en så lång tid som 50 år. Riksdagen anser sig hava all anledning ytterligare understryka att upplåtelsen icke får anses vara prejudicerande för de båda områdenas användning och värdesättning i en kommande framtid.

Departementschefen har beträffande Kungsträdgården i § 37 av avtalet påyrkat ett tillägg om rätt för kronan till temporära markupplåtelse för serveringsändamål m. m. Även i en annan detalj har riksdagen funnit en jämk-

ning av avtalet på denna punkt erforderlig. I nämnda § 37 av avtalsförslaget stadgas, att upplåtelsen av Kungsträdgården icke skall innebära hinder för kronan att vidtaga de »jämknings» i bebyggelsen utmed Kungsträdgårdens västra sida, vilka må befinnas påkallade. Därvarande bebyggelse omfattar som bekant för närvarande bland annat opera-, lantmäteri- och blanchateljebyggnaderna. Även om kronan avhänder sig förfoganderätten till själva Kungsträdgården under 50 år, läser detta ej behöva medföra en avsägelse av rätten att under en lika avsevärd tid på vanligt sätt för en mera modern bebyggelse tillgodogöra sig byggnadsmarken utmed Kungsträdgårdens västra sida. Någon sådan inskränkning läser ej heller vara genom avtalet avsedd. Enligt riksdagens mening tarvas emellertid på denna punkt ett ytterligare förtydligande så att avtalet ej framdeles må till äventyrs kunna åberopas som ett hinder för ett ändamålsenligt nyttiggörande av denna redan nu delvis bebyggda tomtmark.

Vad angår dispositionen av den ännu obebyggda delen av *Ladugårdsgärdet* har från stadens sida uttalats önskvärdheten av att i huvudstadens omedelbara närhet erhålla frilagt ett område, som kunde upplåtas för utställningar eller begagnas såsom mötesplats vid utomordentliga tillfällen m. m. Därjämte vore, enligt vad som från stadens representanter uttalats, ett bevarande av vad som återstode av denna vackra och säregna hednatur ur naturskydds- och kulturhistoriskt synpunkt av stort allmänt intresse.

I anledning härav vill riksdagen erinra därom, att *Ladugårdsgärdet* tidigare utgjort vanlig ängs- och betesmark, vilken efterhand avröjts och iordningställt till övningsplats för huvudstadens garnison.

Alltsedan sekelskiftet har genom olika sakkunnigutredningar, där naturskyddets intressen tillmätts en ganska avgörande betydelse, övervägts formerna för den fortsatta exploateringen av *Djurgården*. Därvid har också — och ej minst med tanke på huvudstadens befolkning — övervägts hur man skulle kunna förebygga en olämplig exploatering av *Södra Djurgården* (med *Skansen* och *Rosendal*) samt de stora skogs- och lövparksområdena på *Norra Djurgården* mellan *Djurgårdsbrunnsviken* och *Brunnsviken* där den jämväl kronan tillhöriga men också för allmänheten upplåtna *Hagaparken* ansluter. Det förtjänar i detta sammanhang hållas i minnet, att vid förvaltningen av all denna kronomark exploateringssynpunkterna hållits rätt strängt tillbaka medan huvudvikten lagts på huvudstadens växande behov av närbelägna parkreservat.

Vad beträffar själva det nu närmast avsedda *Ladugårdsgärdesområdet* har däremot vid ovannämnda utredningar dettas bebyggelse — och bebyggelse med slutet byggnadssätt — betraktats som ett fullt naturligt led i huvudstadens fortsatta utveckling och dessutom som en rätt given form för att finansiera de stora kapitalutlägg, varmed anskaffningen av nytt övningsfält och förflyttningen av de militära anläggningarna kring *Gärdet* väntades bli förbundna. Det må omnämnas, att sakkunniga för *Djurgårdens* bevarande som park i sitt år 1917 avgivna betänkande ansågo att som stadsområde skulle av *Gärdet* kunna enligt då gjorda beräkningar försäljas en yta av

omkring 2,747,600 kvadratmeter med en nettobehållning av 137,380,000 kronor.

Den del av Gärdet som nu närmast skulle bebyggas omslutes av de enligt 1928 och 1931 års Ladugårdsgärdesavtal stadsplanlagda områdena. Att märka är, att Ladugårdsgärdet och särskilt denna del, om vars bebyggelse nu närmast är fråga, ej tidigare i någon mera avsevärd utsträckning tagits i anspråk för andra ändamål än de militära. Riksdagen underskattar icke betydelsen av att intill huvudstadens mera centrala delar hava tillgång till utrymme för friluftsmöten även med större anslutning. Även efter en fortsatt bebyggelse av denna del — en bebyggelse som först kan äga rum sedan garnisonen flyttats — skulle — på sätt av handlingarna framgår — plats för dylika möten kunna tillsvidare beredas på annan del av Gärdet, exempelvis öster om Gärdesgatan. Också andra platser synas härför stå till förfogande.

När det gällt andra tillfälliga markbehov av olika slag har stort tillmötesgående visats från kronan, och staden har också i detta avseende intagit en stark förmånsställning i förhållande till andra kommuner inom riket. Större utställningar äro på grund av kostnaderna mera sällan återkommande evenemang. Utställningen år 1897 försiggick på Lejonslätten (vid Djurgårdsbron och Nordiska museet), utställningen år 1909 i Friesens park intill Valdemars udde (på Södra Djurgården) och utställningen år 1930 vid Djurgårdsbrunnsviken å Norra Djurgården, i samtliga fall alltså på kronomark men på annan mark än det egentliga Gärdet.

Kronan har för närvarande stora behov av tomtmark för offentliga byggnader, vilka lämpligen skulle kunna förläggas till Ladugårdsgärdet. Även bristen på tomter för bostadsändamål är stor och måste tillgodoses med tanke på huvudstadsbefolkningens behov. Överhuvud synes denna på Gärdet befintliga välbelägna och högst värdefulla tomtmark få en lämpligare användning genom en sluten bebyggelse än som ett öppet markreservat med huvudsaklig uppgift allenast att användas för eventuella utställningar och andra tillfälliga anordningar. I den mån behov av ett dylikt mera bestående reservat för staden föreligger, torde utrymme härför lämpligare böra säkras på annan plats av Gärdet. Skulle staden det oaktat hava intresse av att ett markreservat kommer till stånd torde, på sätt departementschefen angivit, det böra ankomma på staden att genom inledande av förhandlingar med Djurgårdskommissionen taga initiativ i detta spörsmål.

Med det anförda har riksdagen — i anslutning också till motionerna I: 209 och II: 265 — velat ytterligare understryka vad riksdagens revisorer uttalat om önskvärdheten av att den fortsatta stadsplaneringen av Ladugårdsgärdet påskyndas. På sätt markkommissionen antytt bör självfallet härvid också beaktas statliga och kommunala behov av tomtmark. Uppmärksammas måste också, att möjligheterna till själva bebyggelsen av Gärdet — men ej den föregående stadsplaneringen — har ett oskiljaktigt sammanhang med förflyttningen av de militära förband, för vilka Gärdet nu utgör övningsterräng.

Riksdagen, som alltså funnit det framlagda avtalet böra från kronans sida godtagas med de ändringar, som av departementschefen förutsatts, och med de

jämknings- och jämkningar beträffande Rådhuset och Kungsträdgården, som av riksdagen ovan angivits, får anmäla, att riksdagen bemyndigat Kungl. Maj:t att med de ändringar, som i statsrådsprotokollet den 12 april 1940 förordats, å kronans vägnar godkänna vid propositionen fogat förslag till avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm; Kungl. Maj:t obetaget att *dels* under den i propositionen angivna förutsättningen förklara avtalet för kronan bindande, ändock att lagakraftäggande beslut av vederbörande vattendomstol beträffande de i avtalet avsedda arbetena icke föreligger, *dels* medgiva förlängning av den tid, under vilken frågan om avtalets bestånd är svävande samt i samband med dylik förlängning företaga därav betingade ändringar i fråga om de i avtalet bestämda tillträdes- och likviddagarna m. m., *dels ock* vidtaga de smärre jämkningar i avtalet, som vid dess tillämpning kunna visa sig erforderliga och varom överenskommelse kan komma att träffas.

Stockholm den 7 juni 1940.

Med undersätlig vördnad.
